

OM INGEN PRATAR OM , BEHÖVER DET INTE HANTERAS

Hur ter sig livet för Gotlands hbtq-personer?

Förord

Vi har velat veta mer. Veta mer om hur hälsoläget och livsvillkoren ser sig för h b t q-personer som bor och verkar på Gotland. Det gör vi nu. Det är en kunskap som både skaver och glädjer. Med det menar vi att Region Gotland i många verksamheter har en del kvar att förbättra bland annat gällande bemötande och likvärdiga villkor. Det glädjande är att det finns verksamheter som har kommit en bit på vägen.

Den erfarenhet och kunskap som framkommer i den här studien kommer därför ligga till grund för vårt gemensamma fortsatta arbete med att förbättra villkoren. Det arbetet sker tillsammans med alla andra som också engagerar sig i frågan.

Om ingen pratar om det, behöver det inte hanteras. Nu pratar vi om det och vi vill göra bättre.

Studien har genomförts av RFSL Gotland, på uppdrag av Region Gotland och Länsstyrelsen i Gotlands län.

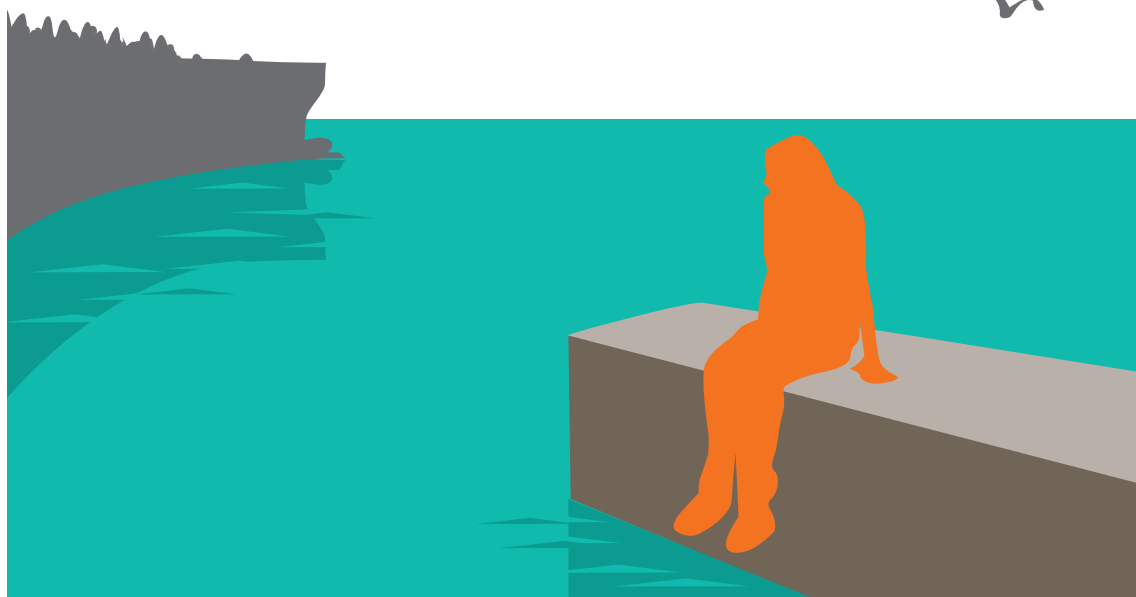
Visby den 13 november 2014

Åke Svensson
Regionstyrelsens ordförande
Region Gotland

Cecilia Schelin Seidegård
Landshövding
Länsstyrelsen i Gotlands län

Inledning

Uppdraget att arbeta med hbtq-personers hälsoläge är väl förankrat i nationella politiska visioner. Regeringen lanserade i januari 2014 ”En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck”. Där fastslås målet att ”Sverige ska vara ett öppet och fritt samhälle där alla människor ska ha samma möjlighet att förverkliga sin fulla potential utan att hållas tillbaka av fördomar och diskriminering” (Sid 3, Regeringskansliet 2014). Vid regeringsskiftet i oktober 2014 deklarerade den blivande statsmi-

nistern i Regeringsförklaringen att ”Hämmande könsroller och strukturer ska bekämpas” samt att ”Rasismen och fördomarna i vårt samhälle begränsar människors liv. De skapar hinder och murar. De reducerar oss till vår hudfärg, vår sexuella läggning eller könsidentitet, vår religion eller vårt ursprung.” Hbtq-personers sämre hälsoläge nämndes också och en kommission för jämlik hälsa kommer att tillsättas. Således finns ett nationellt uppdrag att arbeta för hbtq-personers hälsa och rättigheter oavsett politisk färg på regering.

Bakgrund och syfte

Syftet med uppdraget är att göra en kvalitativ lägesbeskrivning och behovsanalys vad gäller hälsa, bemötande och livsvillkor för hbtq-personer på Gotland. Minst femton intervjuer skulle genomföras för att få en bild av, och exempel på, hur livet ter sig för hbtq-personer på ön. Studien har utförts av Elisabet G Nidsjö, ordförande för RFSL Gotland och psykolog som arbetar med hbtq-personers hälsa och livsvillkor inom RFSL. Uppdragsgivare är Region Gotland i samråd med Länsstyrelsen Gotlands län.

RFSLs Kommunundersökning (Jonsson et al 2014) visar att Gotland ligger väl framme inom många områden vad gäller hbtq-personers situation. Genom denna studie hoppas vi på att få ökad kunskap och kvalitativ förståelse för livsvillkoren för hbtq-personer på Gotland. Något som i sin tur är en av grundpelarna till det fortsatta arbetet för ökad hälsa i målgruppen. De gotländska myndigheterna vill fortsätta ligga i framkant vad gäller arbetet mot den ojämlika hälsosituationen avseende kön och sexuell identitet.

H B T Q STÅR FÖR:

Homosexualitet – Förmåga att bli kär i och sexuellt attraherad av personer av samma kön som en själv.

Bisexualitet – Förmåga att bli kär i och sexuellt attraherad av personer av samma eller annat kön än en själv.

Transpersoner – Ett paraplybegrepp för flera olika sätt att bryta mot normer kring kön/genus.

Queer – Perspektiv, teori och förhållningssätt som kritiserar och rör sig bortom kategorier kring kön och sexualitet.

Uppdrag och metod

Uppdraget formaliserades av uppdragsgivare och uppdragstagare under våren 2014 och i början av sommaren gick inbjudan ut att delta i intervjustudien. Detta skedde via ett brev som lades ut på RFSL Gotlands respektive Gotlands regnbågsgrupps sidor på Facebook, det skickades också digitalt ut till medlemmar. Nyckelpersoner som själv tillhör hbtq-populationen eller hade viktiga kunskaper och nätverk fick också brevet och/eller bokades in för möten. På detta viset kom en snöbollseffekt igång. Även media uppmärksammade studien och både lokaltidningar och radion hade inslag om uppdraget. Personer som var intresserade av att ingå i studien ombads höra av sig via ett särskilt

mailkonto som upprättats specifikt för ändamålet. På detta sätt skedde all kontakt separat och enskilt mellan uppdragstagaren och respektive intervju-person. Dessa garanterades också anonymitet och strikt forskningsetiskt förhållningssätt vad gäller hanterandet av det inspelade materialet och dess rådata. Intervjuerna har med informanternas tillåtelse spelats in och i efterhand sammanfattats och analyserats. Genom att spela in intervjuerna är det möjligt att närvara i samtalet utan att vara upptagen med att anteckna. I efterhand är det också möjligt att gå tillbaka och lyssna igenom samtalen för att hitta nyanseringar och passager som kan vara viktiga för redovisningen.

Intervjupersonerna

Under sommaren 2014 genomfördes femton intervjuer. Fjorton av dessa var med personer som deltog utifrån egna erfarenheter som hbtq-person. En av de intervjuade var en mamma som ville berätta om erfarenheter utifrån barnets tillvaro på Gotland, kopplat till att barnet är transsexuell. De fjorton som deltog utifrån sin tillhörighet i hbtq-populationen fick före intervjuerna fylla i ett formulär med bakgrundsuppgifter och förslag på insatser. Via dessa går det att skapa en bild av vilka intervjupersonerna är: elva personer är födda och uppväxta på ön, två personer är födda på fastlandet men tillbringade somrar och lov här. En av dessa flyttade hit i tio-årsåldern, en av dessa har en förälder från ön och har valt att nyligen flytta hit. En person är född och uppvuxen på fastlandet, har tillbringat tid här av och till och har flyttat till Gotland i vuxen ålder. Sju av personerna bodde vid intervjutillfället i Visby, fem personer bodde på landsbygden på Gotland, en person bodde omväxlande på Gotland och på fastlandet, en person som växte upp på ön flyttade till fastlandet för ett par år sedan. Två personer hade i perioder bott utomlands, nio personer hade i perioder bott på

fastlandet. Den yngsta som intervjuades var 19 år, den äldsta 47 och medelåldern på gruppen var 37 år. Tio av intervjupersonerna definierade sig som homosexuella, en av dessa med tillägget queer, fyra personer definierade sig som bisexuella. Tre definierade sig som män, åtta som kvinnor, en som transperson post-op MtF*, en som transperson FtM*, en som transperson. Tolv personer hade hel- eller deltidsjobb, vikariat, frilansarbete eller eget företag, en person hade sysselsättning via en arbetsmarknadsåtgärd och en person var arbets-sökande.

*** Transsexuella (TS)** uppfattar sin fysiska kropp som felkönad och kan söka könskorrigering behandling. Detta gäller både kvinna till man (Female to Male – FtM) och man till kvinna (Male to Female – MtF). Efter genomgången behandling, inklusive kirurgiska ingrepp, kan en då beteckna sig som post-op FtM eller post-op MtF.

På fritiden var flera av intervjupersonerna ute i naturen (promenader i skogen och vid havet, trädgård, kolonilotter), de var engagerade med kulturaktiviteter (spela gitarr eller trummor) de umgicks med vänner och familj, fem uppgav att de tränade (cykel, yoga, bollsporter mm). Några uppgav tv-spel som en kreativ och avkopplande syssla. Två personer uppgav att de jobbade mycket och därför bara tog det lugnt eller inte alls hade någon fritid. Nio av intervjupersonerna uppgav att de hade fem eller fler personer som de litade på och kunde vända sig till, fem av intervjupersonerna uppgav att de hade under fem personer de litade på och kunde vända sig till. Intervjupersonerna fick också beskriva sitt allmänna hälsoläge genom att kryssa i något av svaren Mycket gott, Ganska gott, Ganska dåligt eller Mycket dåligt. Fyra personer kryssade i Mycket gott, åtta personer kryssade i Ganska gott och två personer kryssade i Ganska dåligt.

Den sista frågan i formuläret löd ”Vad behövs för att Gotland ska bli en (ännu) bättre plats att leva på för hbtq-personer?”. Några personer lämnade flera förslag, några lämnade inte något. Dessa förslag framkom:

- Att fler företag och samhällsinstanser är uttalat öppna och hbtq-vänliga och ger uttryck för någon slags hbtq-kompetens.
- Acceptans! Att vi lever nu på 2000-talet och inte förr i tiden.
- Synliggörande – överallt, i skolan och så vidare
- Större insikt och utbildning av framförallt personer i offentlig sektor – skola, vård, kommun.
- Ett öppnare klimat, synliggörande
- Synlighet, utbildning i bemötande hos offentlig sektor.
- Mötesplatser som är trygga och ”våra”.
- Vidare information inom idrotten, alla sporter.
- Fler regelbundna träffar (cafékvällar?) för ungdom.
- ”Regnbågsmärkta” uteställen för vuxna.
- Bättre TS*-vård.
- Samlingslokal för hbtq-personer.
- Region Gotland, inklusive alla skolor, kan börja använda ”föräldrar” i stället för mamma och pappa, ”hen” i stället för han och hon i texter och blanketter.
- Träffpunkter, nattklubb exempelvis.
- Telefonkontakt för stöd.

*TS förklaras i ruta på föregående sida

Intervjuerna

Intervjuerna spelades in och tog ungefär en timme att genomföra. De utgick från en semi-strukturerad intervjuguide med sex teman:

- Uppväxt
- Livssituation idag
- Öppenhet
- Bemötande
- Utsatthet
- Hälsa och behov

Temana valdes med syfte att få en bred bild av livssituationen för hbtq-personer på Gotland och som uppföljning utifrån det hälsoläge som framkommit i studier som gjorts tidigare.

Nationella studier visar att hälsoläget för den normbrytande hbtq-populationen är sämre än för den normföljande delen av befolkningen. Hbtq-personer som grupp har högre grad av självmordstankar och självmordsförsök, högre konsumtion av alkohol och andra droger, motionerar mindre och drabbas oftare av våld. Därtill kommer att hbtq-personer är mer isolerade och har lägre grad av stöd från närstående. Detta har framkommit bland annat i de stora folkhälsostudierna 2005-2012 samt Ungdomsstyrelsens HON HEN HAN 2010. (Folkhälsomyndigheten 2014 och Ungdomsstyrelsen 2010). I dessa rapporter framkommer också att hbtq-personer i högre utsträckning saknar emotionellt och

praktiskt stöd samt i högre grad saknar förtroende för institutioner och politiker. Även RFSLs rapport Misstro (2013) visar på det senare. I rapporten ”Medel mot våld – om statsbidrag för kvinnofrid på Gotland.” (Helldén 2012) framkommer behovet av stödinsatser kring våldsutsatthet för hbtq-personer men att okunskapen kring hur dessa ska utformas gör att insatser uteblir. Uppdragsgivarna till studien ville också att intervjuerna skulle bidra med förslag på konkreta förbättringsområden för att kunna rikta insatser utifrån målgruppens behov och berättelser.

Redovisningen av intervjuerna nedan utgår från de sex teman som valdes utifrån ovanstående resonemang.

Intervjuerna har transkriberats för att underlätta tematisering och analys samt återrapportering av vad som framkommit. I analysfasen har en tabell upprättats för att fånga upp och kvantifiera ämnen och områden som återkommit. Dessa valdes både utifrån denna studies frågeställning och syfte samt utifrån resultat från tidigare rapporter inom området.

UPPVÄXT

Inledningsvis under intervjuerna ombads intervjupersonerna (IP) att berätta om sin uppväxt utifrån ämnen såsom familj, fritid, kompisar, skola och mående. De kunde berätta om barndomsminnen, särskilda upplevelser kopplade till att de tillhör h-, b-, t-, eller q-gruppen eller särskilda krav eller förväntningar. Även komma-ut-processen var här viktig att beskriva om den skedde under uppväxten.

Upplevelser från barndom och tonår finns med in i vuxenlivet. De präglar självbild och påverkar självförtroende och självkänsla. Samhället och näromgivningen är vanligtvis heteronormativa. Som barn lär man sig att identifiera sina känslor bland annat genom att vuxna bekräftar dem. När föräldrar och andra vuxna utgår ifrån en heteronormativ förväntan i mötet med ett barn som inte passar in i normen uppstår en skillnad som ger barnet en upplevelse av att hen ”känner fel” eller ”är fel”. De flesta hbtq-personer känner därför av ett utanförskap – upplevelsen att stå vid sidan av, att inte vara delaktig, inkluderad eller medräknad. Detta kan börja tidigt och pågå genom hela livet. Hälsoläge och vilka förväntningar man har på omgivningen kan påverkas. Temat uppväxt ägnades mycket tid av intervjupersonerna. Det var tydligt att många IP bar med sig sina upplevelser in i sin livssituation idag. Av dessa skäl får uppväxten lite större utrymme än övriga teman här i rapporten.

De flesta IP beskriver en ganska ensam uppväxt, många av dem beskriver en tillvaro där de läste mycket, drog sig undan.

”Man visste att man inte var heterosexuell men det var det inget som pratades om. Gjordes det så var det aldrig i några positiva ordalag. Män pratades om på ett förlöjligande sätt. Kvinnor pratades det om... att det var äckligt eller så. Det blev en känsla av att ha en hemlighet och då blir det inte lätt att knyta kontakter överhuvudtaget. Lika bra att ta avstånd från folk innan de tar avstånd från mig. Jag blev ganska blyg och ensam. Jag har nog alltid haft gott självförtroende men ganska taskig självkänsla.”

”Det blev en känsla av att ha en hemlighet och då blir det inte lätt att knyta kontakter överhuvudtaget.”

Känslan att vara fel, att ha fel kropp, eller att tydligt känna att något inte stämde med normerna och förväntningarna återkommer i olika grad i alla intervjuerna. Så här beskriver en person den starka känslan av att vara i fel kropp:

”Jag hade avsmak för min egen kropp. Det är så enormt svårt att förklara hur det är att vara fast i fel kropp. Det är fruktansvärt. Jag kan ju inte smita från det. Jag är fast i en situation och kan inte göra någonting åt den och allting är bara fel vad jag än gör. Jag är fel, jag känner mig fel, mina uttryck är fel. Det är som... som jag brukar säga till vanliga människor... tänk er att ni måste gå klädd i ett blåställ varje dag. Du får inte ha nåt annat än blåställ på dig. Det är det enda du får ha på dig. Tänk dig att leva i det så, i ditt liv. Du måste sova i ditt blåställ, du måste ha det på dig 24 timmar om dygnet. Förvärra det sedan hundratusen gånger så börjar det komma nånstans i närheten av att vara fast i en kropp du avskyr.”

Flera IP beskriver att de dolde och ljög. Att de blev duktiga på att prata förbi sanningen. En av intervjupersonerna beskriver hur han näst intill levde ett dubbelliv:

”Då på 90-talet åkte jag till fastlandet för att roa mig. Men jag gjorde inte riktigt det jag sa att jag gjorde... Gick på en del klubbar i Stockholm... Det är mycket enklare där för där blir man ju bara en i mängden. Där är det ingen som vet om någonting. Det blev ju lite som ett dubbelliv. Ett liv i Stockholm under helgerna ibland, ett liv här hemma.”

Känslan av att ha en hemlighet man inte kan prata med någon om är något som alla IP tar upp. Rädslan att berätta för att man är orolig för reaktionerna. En IP beskriver det så här:

”Jag var jättenervös. Att berätta för nära och kära. Jag hade aldrig berättat för någon. Att berätta för någon man älskar och inte veta reaktionen... det var jätte, jätte jobbigt.”

En annan IP beskriver sin upplevelse:

”Det var väldigt dolt. Jag hade hellre dött än att någon hade fått reda på det. Jag kommer ihåg vi hade en föreläsning med olika teman, en tjej i klassen valde att föreläsa om homosexualitet, framförallt om lesbiska. Hon ställde sig upp och föreläste... 'det finns alltid en i varje klass' och jag bara tänkte - nu sjunker jag genom jorden, nu lyser det om mig.”

”...det finns alltid en i varje klass.”

En tredje IP beskriver det så här:

”När jag tänker tillbaka på det så har jag ju aldrig varit sexuellt attraherad av en tjej. Jag har varit förtjust i tjejer men det var mer på vänskapsbasis. Men att som kille vara förtjust i en tjej då skulle man vara kär i dem. Så då trodde jag att jag var det. Men det var sen i 11–12-årsåldern som jag första gången kände något sexuellt mot en kille. Och då var det liksom... oj då hoppsan vad är det här? Och... sen höll jag det för mig själv under hela högstadiet.”

En IP träffade sin nuvarande partner i ettan på gymnasiet. Hen svarar på frågan om hur det gick att komma ut, hur pass öppna de kunde vara:

”Inte ett dugg öppna. Inte ens tänkbart då, upplevde jag det som. Det var helt omöjligt, bökigt, stökigt och knöligt... att vara 'den där'. Att representera en stor grupp. Hade man kommit ut på gymnasiet hade man blivit känd på hela ön, eller i alla fall i Visby och det hade jag ingen lust med.”

De levde i en hemlig relation hela gymnasietiden.

”Det hade varit mycket roligare att kunna få vara öppen med att man var kär, i vem och så där. Det blir ju väldigt speciellt att uppleva något så stort och fantastiskt och sen inte kunna prata med någon om det.”

Den frånvaro av spegling och bekräftelse som sista delen av citatet visar är något som flera intervjupersoner vittnar om. En längtan efter att bli sedd och bekräftad som den man är.

En vanlig reaktion som IP beskriver när de kommit ut är att omgivningen på något sätt vetat. Flertalet IP säger att minst en i deras närmaste krets uttrycker just det.

”Jag kände ju bara ett behov av att få berätta det för mina föräldrar först och främst. Ähm... så det gjorde jag en kväll. Bad dem komma in i vardagsrummet, sa att ’jag har något att berätta, jag måste få prata med er’. Det var ju jobbigt förstås men de tog det ganska bra. Det var... pappa tog det väldigt lugnt. ’Jo men... då är det väl så det är, det har vi nog misstänkt innan’. Mamma blev ledsen och orolig för vilket liv jag skulle få. Om de hade gjort något fel och så där. Det kändes som att det tog längre tid för mamma att komma underfund med det och acceptera det... än för pappa.

På frågan om de önskat att någon sagt något, om de hade mått bättre och lättare kommit ut säger en IP:

”Någon slags öppen fråga kanske hade hjälpt. ’Är du kär i någon?’, ’Är du tillsammans med någon?’.... Det tror jag hade gjort skillnad. Någon slags bekräftelse också... att det var ok oavsett kön... någon slags uppföljning ’det spelar i så fall ingen roll om det är en kille eller tjej’. Det hade nog också behövts, ett sådant förtydligande om att det var ok. Annars hade jag nog inte vågat svara att det var en tjej i alla fall.”

”Det blir ju väldigt speciellt att uppleva något så stort och fantastiskt och sen inte kunna prata med någon om det.”

Ett annat återkommande ämne är motståndet till att bli reducerad till enbart sin sexualitet eller könstillhörighet, att inte längre vara en hel människa med allt vad det innebär. En IP beskriver det så här:

”På den tiden fanns inga förebilder, det var ju bara konstigt och annorlunda och det hade man ju inte så stor lust att vara. Det var ju inget man ville utsätta sig för. Att vara objektet som var både exotiskt och annorlunda. Jag orkade inte med alla frågor som det skulle bli. Jag ville bara vara mig själv, inte vara en sexualitet.”

”Jag ville bara vara mig själv, inte vara en sexualitet.”

Behovet av förebilder för att hitta sin egen identitet beskrivs av en av de yngre IP:

”Jag var 19-20 när jag började förstå att transmän fanns. Jag visste att transkvinnor fanns, det hade jag sett i media. Men jag hade inte förstått att det gick åt båda hållen.”

IP hade träffat på en transman på sin skola och det blev en aha-upplevelse. På ett sätt var det skönt men på ett sätt kände IP att det blev jobbigt att känna ’jaha, är det det jag är’. IP tryckte bort det några år till, sedan gick det inte att hålla borta längre.

Flera av intervjupersonerna berättade att de alltid ”vetat”. I olika grad påverkade det sedan dem och blev problematiskt. En del IP gjorde allt för att dölja och hemlighålla, en del började mer ifrågasätta normerna och utagera. En av intervjupersonerna beskriver det så här:

”Väldigt tidigt, i tre-fyra-årsåldern började jag inse att min könsidentitet inte riktigt stämde med alla andras. Så då började jag få problem, redan då, som urartade i skolåldern någonstans. Jag började ställa frågor. Börja tycka att det var allmänt konstigt med kön generellt.”

En annan IP beskriver det så här:

”Jag visste redan som liten att jag var homo, redan i tvåan visste jag det. Det var jag nog rätt säker på. Sen när jag kom upp i sjuan åttan så visst var jag kär i någon tjej där men det var mest för att man skulle vara det. Ett önsketänkande.”

Alla IP som nämner sexualundervisningen i skolan beskriver den som undermålig. Några säger att den var obefintlig. De som har haft någon nämner det faktum att den bara handlade om reproduktion. En IP beskriver sin upplevelse av sexualundervisning:

”Sexualundervisningen i skolan var väldigt väldigt heteronormativ. Man nämnde inget om transpersoner eller att personer kunde vara födda i fel kropp. I sexan fick tjejerna gå ner till skolsköterskan och prata om mens. Killarna fick ett besök från RFSU tror jag det var... de gjorde gips-snoppar med dem av kondomer som de fick måla och de fick höra att de var jättebra att onanera, 'då lär man känna sin kropp'. Vi fick bara så här... se på en bild av livmodern och sen berättade skolsköterskan hur det gick till att få mens och vi fick titta på en tampong och en binda och det var liksom det som var vår sexualundervisning.”

Ingen IP nämner att de haft någon sexualundervisning i skolan som pratat om olika sexuella identiteter eller hur man kan känna och uppleva kring kön, sin kropp och sin sexualitet. Många av intervjupersonerna beskriver i stället ordlösheten, att inte få hjälp med att hitta sin sexualitet.

”Det började ju på högstadiet. Man skulle kolla på killar och så men det gjorde aldrig jag. Då kände jag mig jätteutanför för jag kunde liksom inte förstå vad... jag hade inte det intresset på något vis. Och då vet jag att jag tänkte att det nog måste vara något fel på mig. 'Jag är nog asexuell eller nåt'. Alltså tänka så här homosexuell eller så... det tänkte jag ens inte på, det fanns ju inte ens i min värld. Jag tittade varken på tjejer eller killar. Jag tyckte mest bara att det var ett väldigt tjat om det.”

De flesta intervjupersonerna beskriver en känsla av Gotland som litet och instängt under uppväxten.

”Jag flyttade direkt efter jag slutat gymnasiet. Gotland var instängt, insnöat och litet. Alla hade koll på alla och jag ville ganska mycket vara ifred och vara anonym. Vad som har med läggning att göra är svårt att spekulera i... Det går inte att lägga för mycket på den biten men inte heller ignorera det. Precis som de flesta hbt-personer kände man någon slags utanförskap.”

Flera IP beskriver också livet på landsbygden på Gotland. En IP beskriver väldigt tydligt skillnaden hon märkte av när familjen flyttade in till Visby från landsbygden under grundskoletiden:

”Det var barnsligare och lite mer tillåtande. Man fick vara som man var mer. Det fanns fler olika sätt att vara på. Fler sätt att leka. På landet var ramarna otroligt viktiga.”

”Alla hade koll på alla och jag ville ganska mycket vara ifred och vara anonym.”

LIVSSITUATION IDAG

IP ombads beskriva hur de lever sina liv idag. Om de har familj, vänner, vad deras huvudsakliga sysselsättning är. De ombads också beskriva sin fritid, sitt sociala liv, om de känner att de har stöd i omgivningen, var de skulle söka hjälp om det behövdes och hur deras allmänna hälsa är. Mycket av det som handlar om allmän livssituation fångades upp av frågeformuläret innan intervjun samt passar in under andra teman. Stora delar av det som framkom under detta tema redovisas därför på annat ställe i rapporten.

De flesta IP berättar att deras liv idag är bra eller mycket bra. De ser också positivt på framtiden. En IP beskriver sitt sociala liv:

”Vi har många vi känner till som är homosexuella här på ön. Det finns många vi umgås med. Säkert ett tjugotal över hela Gotland. Sen kommer det folk ner från fastlandet med som vi umgås med också.”

En av intervjupersonerna som nyligen valt att flytta hem igen efter över femton år på fastlandet beskriver processen:

”Jag började sakta men säkert längta hem. Före dess avskydde jag verkligen Gotland, det satt ju verkligen i. Var här pliktskyldigt fem dagar på sommaren sedan åkte jag hem igen. Jag ville verkligen inte ha någon kontakt med mitt tidigare liv. Undvek folk på stan och så. Men sen sakta blev jag kompis igen... med... mig själv, ön, min pappa.”

”Sakta blev jag kompis igen... med... mig själv, ön, min pappa.”

En annan beskriver det på detta vis:

”Jag hade aldrig föreställt mig att flytta tillbaka till Gotland. Det är nog mycket det som man upplevde när man var ung som sitter i. Det är så inskränkt och så litet. Det finns så få möjligheter, jobb och socialt och så. Det kändes bara litet helt enkelt.”

Flera beskriver ett stilla hemmaliv med partner och barn.

”Här är det verkligen en icke-fråga. Det kan vara att vi är skrämmande normala. Vi är kusligt vanliga båda två. Vi gör ingen grej av det. Vi är ett vanligt gift par som alla andra.”

ÖPPENHET

Under detta tema fick intervjupersonerna beskriva sin öppenhet vad gäller sin sexualitet och sin könsidentitet. En del pratade här om sin komma-ut-process och huruvida de i dagsläget har några strategier för att dölja eller visa vem de är. De uppmuntrades också till att prata om vad som gör det lättare respektive svårare att komma ut och att vara öppen samt hur de påverkas i sin vardag av att vara h b t q.

Samtliga IP uppger att de i mötet med andra människor alltid måste förhålla sig till sin identitet som h b t q. Många beskriver det som att de tänker extra noga på vad de säger, hur de pratar eller hur de klär sig. Flera beskriver att de väljer om och när de ska vara öppna, när de ska visa vem de är. Om det är lönt, om det är viktigt, om det spelar någon roll, om det skulle vara farligt, om det kommer att förskjuta fokus på det som samtalet eller situationen egentligen ska handla om.

Att leva i en garderob

En IP svarar på frågan om vad garderoben gör med en:

”Jag tänker att man blir... dels så kan man inte vara hela sig själv. Om det hela tiden är en del av en som måste gömmas undan. Det blir ganska jobbigt. Man blir ganska ledsen. Man blir ganska rädd också. Man blir väldigt rädd för vad som ska hända om någon ser den här biten hos mig. Kommer jag att bli ensam, kommer jag att bli hatad, innebär det en risk på något sätt? Det gör väldigt väldigt mycket med en. Mer än vad folk tror. De som inte varit i garderoben kan nog inte riktigt förstå hur det är. Det är väl inte så farligt, det är väl bara att komma ut. Det är väl inte så svårt. Men det är jätteläskigt, det innebär en massa risker. Speciellt när det kommer till relationer, med familj och vänner.”

”De som inte varit i garderoben kan nog inte riktigt förstå hur det är.”

En annan IP beskriver garderoben och dess konsekvenser så här:

”Om jag hade kunnat leva ut mitt liv sådär vid 18 års ålder så hade jag ju inte haft den här resan som jag haft idag. Självförnekelse är ju inte bra, det är ju inte hälsosamt. Att hela tiden låsa in sig själv i en roll man inte trivs med, att visa upp en fasad som man inte är. Det mår man inte bra av, det får ju konsekvenser i det långa loppet. Och jag har inte tagit till något annat men många människor som tagit till alkoholen till exempel... Sitter där och grubblar och dricker. Varför gör de det egentligen? Kan det vara så att de är innerst inne är transsexuella eller homosexuella eller... men den här fasaden som man byggt är så stark att man hellre bryter ner sig själv än att man bryter upp den.”

”Den här fasaden som man byggt är så stark att man hellre bryter ner sig själv än att man bryter upp den.”

En av de yngsta intervjupersonerna beskriver sin öppenhet och konsekvenserna av den.

”Jag är väldigt öppen, det är ingenting jag döljer, folk får tycka vad de vill. När man ibland har träffat folk man inte känner, på fest eller så, får jag höra ’jaha så det är du som är den lesbiska’. Det gör ont att höra, när en blir utpekad som den lesbiska när du ens inte vet själv ännu om du är det eller inte.”

IP reagerar på fördomarna och kategoriseringarna hon möter. Hon fortsätter:

”Folk har ju sagt att en lesbisk ser ut på ett visst sätt. Typisk kille på sitt sätt, klädsel eller så. Folk säger att det är en kille och en tjej i förhållandet även när det är en tjej och en tjej. Det har jag fått frågan också när jag varit tillsammans med en tjej – ’Vem är killen av er och vem är tjejen?’. Jag tror folk skojar när de säger det men de menar också allvar, de är nyfikna. Många frågar också ’hur gör ni i sängen?’, det har jag fått jättemånga frågor på. Och då blir jag så här... men kolla upp det om ni inte kan förstå det. Folk tror att de kan fråga vad som helst och göra vad som helst mot en för att man är öppen med det. Jag går inte och frågar folk som jag knappt känner ’hur gör du i sängen med din pojkvän?’, det frågar man inte.”

”Jag går inte och frågar folk som jag knappt känner ’hur gör du i sängen med din pojkvän?’”

Öppenhet – ett tvång?

En IP beskriver det val man som hbtq-person ständigt ställs inför – att vara öppen eller inte:

”Det vore ju skönt att leva ett liv där man inte får några reaktioner över huvud taget. För det påverkar en. Jag känner ju att jag måste välja hur jag uttrycker mig i vissa lägen för att slippa diskussionen. Jag tar den gärna men ibland känns det bara som att... det är inte det vi ska prata om just nu. Det är aldrig utan reaktion. Det blir fel fokus. Så jag tänker på hur jag uttrycker mig.”

En IP beskriver att han aktivt valt att vara extra tydlig i mötet med socialtjänsten när det har handlat om att någon ska komma in i hans hem:

”Jag har varit ganska tydlig med det och jag har liksom... till och med sagt till att jag inte vill ha med folk som ser min sexualitet som ett problem att göra. Framförallt med socialtjänsten när det har varit... ja, olika sådär assistenter så där och när de ska in i mitt hem och prata med mig - då vill jag veta att de är på det klara med hur det ligger till.”

Även under detta tema dyker det upp exempel på motstånd till att vara öppen. Som tidigare nämnts hade flera IP som strategi att inte berätta under sin uppväxt att de var h b t q. Denna strategi finns även i nutid när det handlar om att träffa nya personer. En IP säger så här:

”Alla i min omgivning vet men för nya personer berättar jag sällan om min bakgrund. Det blir ofta så att man blir transperson först då. Jag är ju mycket mer än så.”

Flera IP beskriver att det är svårt att bryta ramar på ön. Att könsnormerna är väldigt starka och att det inte riktigt går att prata om. Det finns ett osynliggörande som gör det svårt att prata om hbtq:

”Det är rätt mycket så på den här ön. Man ska inte prata om det, det är ok men man ska inte prata så mycket om det. Det ska vara tyst. Jag vet inte om det är någon slags allmän gotländsk attityd eller om det är just kring hbtq-frågor. Om det inte pratas om och inte syns så behöver man ju inte heller hantera det. Man skulle kanske behöva börja tänka efter, ändra sitt beteende...”

”Om det inte pratas om och inte syns så behöver man ju inte heller hantera det. Man skulle kanske behöva börja tänka efter, ändra sitt beteende...”

Mer talbart av omgivningen

IP pratar här också till viss del om den inre processen som kan sättas igång av att ens identitet blir talbar. För både sin egen skull och hos omgivningen kan det handla om att det är ”enklare” att inte låtsas om. På frågan om vad som skulle hända om omgivningen var mindre heteronormativ, om det blev mer talbart, säger en IP så här:

”Det skulle ju ändå visa att man får plats någonstans. Det skulle vara läskigt ändå (att komma ut) men någon skulle visa att 'det finns plats för dig, så att du vet det. Om du behöver den så finns den'. Jag tror inte att det finns på ön ännu. Men jag tror att det börjar komma mer och mer nu i och med Gotland Pride och att det händer regnbågsgrejer, det börjar komma mer och mer. Det öppnar upp.”

Flera nämner också just betydelsen av Gotland Pride för talbarheten, synliggörandet och stärkandet av identiteten:

”Jag var sjukt imponerad av att man fick ihop en sådan bra Pride på en sådan liten ort. Jag pratade med min kompis som var på besök och vi var bara... det här är så bra! Vi pratade om att... varför är inte hela Stockholms hbtq-community här för det här är det grymmaste! Allt som händer kring Pride är så sjukt viktigt.”

BEMÖTANDE

IP erbjöds att ta upp exempel på bemötande i skolan, arbetet, vården, polisen, socialtjänsten osv. De ombads berätta om de någon gång bemötts annorlunda, hotfullt, kränkande eller felaktigt på grund av att de är h b t q eller om de känt av ett utanförskap eller blivit diskriminerad.

Alla intervjupersonerna berättar om en osynlighet som i högre eller mindre grad påverkat och påverkar dem. Att ständigt behöva korrigera antaganden beskriver en av IP som "tröttsamt". IP beskriver barnens situation och ett föräldramöte:

"Det har bara gått bra men så är det ju så att vissa får tänka efter lite längre än andra vad man sa. Man måste förklara sig och så där. Alla tar ju för givet.... Nu var vi till exempel på föräldramöte när barnen ska börja förskoleklass och någon frågade om hur de jobbar med genus. 'Ja, vi jobbar med genus och är jätteduktiga på det'. Ja, eller hur...? Bla bla bla, det kändes väldigt bla och så får man en blankett man ska fylla i och så står det 'mammans namn' och 'pappans namn'... och jag bara, mm, ni jobbar JÄTTEmycket med genus... Man tror att man är så duktig, man har gått en kurs och så. Men det är samma hjärna som går ut från kursen som gick in på den. Man gör som man alltid gjort. De där jämställdhetsplanerna och allt det... Det är mycket ord och lite verklighet bakom det. Många är omedvetna om sina kulturglasögon och sina genusglasögon. De ser inte vad de gör."

"De där jämställdhetsplanerna och allt det... det är mycket ord och lite verklighet bakom det."

IP beskriver också hur hon förväntar sig att barnen kommer att tvingas ha en liknande komma-ut-situation som föräldrarna. För varje nytt barn eller personal i skolan måste det förklaras hur deras familj ser ut. IP tänker sig att det kan komma att bli olika grader av utsatthet för barnen i det här.

Antaganden och tolkningar

En annan IP beskriver ett besök som 17-åring på ungdomsmottagningen i Visby:

”Jag var på ungdomsmottagningen och de antog att jag hade en viss typ av p-piller. Jag sa... ’nej, nej det har jag inte’. Och så frågade hon ’du har kanske p-stav, p-ring?’ och jag sa ’nej, det har jag inte’ och då blev hon helt förskräckt och sa ’men du använder väl i alla fall kondom?!’. Då sa jag ’nej, det gör jag faktiskt inte’ och sen utvecklade jag det inte mer. Jag kände inte att jag riktigt behövde berätta att jag inte behövde p-ring eller kondom för att jag låg med tjejer.”

En IP beskriver en upplevelse på lasarettet i Visby:

”Jag var inlagd här på lasarettet för ett tag sedan och de frågade om närmast anhörig. Jag svarade min frus namn och gav henne numret och sköterskan bara ’är det din syster?’, ’neej’, ’är det din mamma?’ jag bara ’neej’. ’Är det din... vän?’ Jag svarade ’jaa... det är min fru’. Och hon bara ’jaha, ok’. Det fanns liksom inte i hennes värld. Syster, mamma, sen var det slut på alternativ... vän... Jag fick verkligen säga för det var slut på alternativ. Sen kom familjen och hälsade på och jag märkte att det var en extra nyfikenhet. De gick och kollade och så. Jag kände bara neej... jag ligger på lasarettet... jag vill inte ha det också.”

Respekt och kompetens är viktigt

För personer som bor på Gotland sker könsdysforiutredningar vid Karolinska Universitetssjukhuset Huddinge om personen är över 18 år. Är personen under 18 år ska den remitteras till Astrid Lindgrens barnsjukhus. En av intervjupersonerna som genomgått könskorrigering utredning beskriver bemötandet på Huddinge sjukhus:

”Det var inte så bra. De var ganska respektlösa mot mig. De var väldigt... dels så hade de inte kunskapen som behövdes. Det kändes som de rabblade upp allt från en mall när jag hade frågor. ’När man tar hormoner händer det här och operationen går till så här’. Jag hade mycket frågor och funderingar kring hur jag skulle bli bemött i samhället som man, att jag skulle få manliga privilegier som jag inte var bekväm med men som jag inte heller skulle kunna tacka nej till för det är inte så privilegier funkar. Detta hade jag velat prata om men det kom aldrig upp. De bokade ofta om tider, ställde in tider, schabblade bort papper... Det är liksom mer än en gång som saker blivit förse-nade i min utredning för att de helt enkelt tappat bort mina papper, journalanteckningar, provsvar... såna saker.”

Även mamman som intervjuades berättade om stora besvikelser vad gäller bemötande och insatser både på BUP, på barnets skola och från delar av utredningsteamet. Hon ger många exempel på kränkande kommentarer och situationer då yrkesverksamma brustit i kompetens. Flera operationer har gått fel och de har inte fått den hjälp de behövt och har rätt till. Hon är mycket kritisk till den låga kunskapen om TS i vården och samhället i övrigt.

En IP beskriver hur han i början på 90-talet ville ta hiv-test och personalen kom in i full skyddsmundering. Han beskriver känslan av att riskera att bära på smitta och gå och vänta på sitt provsvar. Han fortsätter:

”Idag så är det ju inte riktigt samma sak men om jag skulle gå och vilja testa mig en gång om året... 'Men varför vill du testa dig en gång om året?!' Oavsett, om jag skyddar mig eller inte så skulle jag vilja testa mig och inte bli ifrågasatt. Det känns inte ok. Det gör att jag drar mig för att gå och testa mig. Det känns inte bra. Du måste ha en läkartid och sedan måste du varje gång förklara din historia och förklara varför. Det står ju ändå i journalen. Kan inte tro något annat än att det står i journalen att jag är homo. Men ändå måste man förklara sig, att jag vill ta ett hiv-test.”

”Oavsett om jag skyddar mig eller inte så skulle jag vilja testa mig och inte bli ifrågasatt.”

En IP beskriver sin anorexi i tonåren och hur vuxenvärlden inte kunde hjälpa henne:

”Sport var alltid min grej. I skolan var det mycket idrott som jag tyckte mycket om så jag satsade lite extra på det. Men sen gick det överstyr och jag tränade och tränade och åt ingenting... så då blev jag avstängd från idrotten så då blev allt det också förstört. Så från den dagen hade jag ingenting. Från den dagen som det uppdagades var jag väldigt påpassad... fick inte göra det och inte göra det... Det var som ett fängelse. Från början var det en kompis som visste om att jag inte åt så hon sa det till kuratorn. Sen fick jag gå till skolsköterskan... och jag hann inte ens hem... Jag blev så besviken på det... De sa att 'du kan säga allt här, vi berättar ingenting' och sen hade de ändå redan ringt hem till min mamma innan jag ens hade kommit hem.”

Skolpersonal brister en hel del i kompetens vad gäller hbtq-frågor enligt många av intervjupersonerna. Åtta IP beskriver att de blivit mobbade men vuxna stod ofta handfallna eller överksamma. En beskriver sina tankar kring skolkuratorer:

”De är inte pålästa på ämnet. Det blir det klassiska ’prata med dina föräldrar’ eller kanske möjligtvis tipset ’ring till RFSL’ eller nåt... Det är inte så lätt som 13-åring att sätta sig och ringa till RFSL faktiskt...’

En IP beskriver den positiva känslan av att gå i samtal hos en som har hbt-kompetens:

”Jag går till ett ställe i Stockholm som har en psykolog som är hbt-specialiserad. Det är jätteskönt. Det betyder att jag inte behöver förklara mig. Jag vet att här finns den platsen. Jag kommer hit, min psykolog vet att jag är hbt-person. Jag behöver liksom inte komma ut gång på gång. Jag behöver inte förtydliga, beskriva eller utveckla vissa saker.”

UTSATTHET

Under detta tema ombads IP berätta om de varit eller är utsatta för psykiska eller fysiska kränkningar eller våld. Om de fått höra något nedsättande eller kritiserande. Om de blivit hotade eller slagna och om de i så fall sökt och fått hjälp. Forskning visar att hbtq-personer som mestadels fått ett negativt bemötande från familj och vänner samt de som har sämre självkänsla, har i större utsträckning även utsatts för hot om våld. (Ungdomsstyrelsen 2010).

En IP svarar så här på frågan om han någon gång blivit utsatt eller fått kränkande kommentarer, blivit retad eller hotad:

”Naej, inte så där så att jag direkt har kunnat härleda till min sexualitet, det tror jag inte. Jag har blivit misshandlad en gång. Men... det är jag osäker på om det skulle kunna klassas som hatbrott. Det var... på vägen hem så... gick jag och en kompis förbi en person som satt på en trapp och drack öl och var lite onykter. Han började ropa efter oss och bl a kommenterade han mina uppvikta byxor och han tyckte det såg bögigt ut. 'Så där kan du inte se ut för fan' och jag svarade inte och han 'varför svarar du inte? Var lite trevlig' och så där och då svarade jag att han skulle skita i hur jag ser ut. Då blev det lite smågnabb och sen gick vi vidare jag och min kompis. Då kom han efter i bil och skulle göra upp och då fick jag några smällar och så men det blev inget allvarligare av det. Efter ett tag så började folk gå emellan och han slutade och jag och min kompis drog oss vidare.”

IP gjorde polisanmälan och upplevde att bra bemötande men när IP nämnde att det kanske kunde vara ett hatbrott slogs det bort av polisen:

”När jag blev förhörd så sa jag det här med de bögiga byxorna och frågade om det kan vara ett hatbrott och de svarade att det är det nog inte. Polisen menade på att han var påverkad och att det var på grund av det som han gav sig på mig och oss. Att jag svarade emot. Jag tycker bara kommentaren är ett hatbrott, en kränkning. Jag önskar att jag hade drivit på lite mer där men det orkade jag inte då. Det kändes inte som de hade kompetens om vad ett hatbrott är utan 'nej, nej, nej' och sedan ville de gå vidare.”

En annan IP beskriver hur han ofta blir trakasserad på stan och får glåpord slängda efter sig och vänner, ”jävla bög” med flera kommentarer är vanliga. Han har dock aldrig anmält något då han tyckt att det ”inte varit lönt att utsätta sig för ännu ett övergrepp bara för att bli en siffra i statistiken.”

”...inte varit lönt att utsätta sig för ännu ett övergrepp bara för att bli en siffra i statistiken.”

Ytterligare en IP beskriver hur det kan vara:

”Folk tar sig väldigt mycket friheter. Speciellt när du uppfattas som lesbisk. Jag vet inte hur många gånger jag och mina flickvänner i olika åldrar har blivit... har fått förslaget från män att så här... hänga med dem hem. Eller så kommer det någon som berättar att 'ni har inte riktigt sex, bara så att ni vet det, så här går det till egentligen'. Det har absolut varit en utsatthet även om det inte varit så våldsamt, men det har ändå varit någon slags kränkning, någon som tar sig friheter. Folk tar sig friheten att komma in och liksom... tycker sig ha rätt att blanda sig i ens relation, lägga sig i ens sexliv! Det har också hänt ganska ofta att folk frågar om jag är kille eller tjej. Då har det varit mer hotfullt. Det har hänt att folk har kommit fram och försökt tvinga ur mig om jag är kille eller tjej. De hetsar och stressar om de inte får svar, 'men hörnu svara, är du kille eller tjej!'?”

”...folk... tycker sig ha rätt att blanda sig i ens relation, lägga sig i ens sexliv!”

I intervjun med mamman framkom många exempel på situationer då barnet blivit fysiskt och psykiskt misshandlat. Både i skolan och fritiden.

HÄLSA OCH BEHOV

Här ombads IP beskriva och prata om sitt hälsoläge. Vad som får dem att må bra och vad de eventuellt mår dåligt av. Hur de påverkas av att tillhöra h b t q. Vilka behov och insatser som kan behövas för att förbättra för hbtq-personer på ön.

De livsberättelser som vuxit fram via intervjuerna är på många sätt typiska och jämförbara med större nationella studier. Utanförskap (10 st), mobbing (8 st), depression (4 st), självmordsförsök (3 st), självskadebeteende (3 st), ätstörningar (5 st) missbruk (2 st), våld från familjemedlemmar (3 st) – allt detta finns i gruppen. Fyra personer rapporterar att de gått genom livet rätt så välmående och utan några egentliga problem eller besvär av att tillhöra hbtq-populationen.

En IP beskriver att hon nu som vuxen inte mår dåligt över att vara homosexuell, att hon egentligen aldrig gjort det men ändå saknade något i tonåren:

”Jag mådde inte psykiskt dåligt över att inse att jag var homosexuell. Jag tyckte inte det var konstigt eller fel på något sätt. För mig har det aldrig varit jobbigt att vara homosexuell och jag har aldrig stött på några besvär av det heller. Det enda besväret var att känna att man inte kunde vara öppen när man var ung. Att inte kunna prata om sin förälskelse.”

”Att inte kunna prata om sin förälskelse.”

Att hälsoläget i hbtq-populationen är sämre än i övriga populationen har, som tidigare nämnts, framkommit i nationella studier. En faktor som också tittats närmare på i RFSL studie ”Alkohol spelar roll” (Larsdotter 2014) är hbt-kvinnors alkoholbruk. En av intervjupersonerna beskriver sitt alkoholbruk innan hon kom ut:

”När jag gick ut och festade med mina kompisar så blev jag alltid berusad. Det var ett destruktivt... förlora mig själv... att gå in i alkoholen. Det var ett sätt att stänga av... fly... dämpa. Det fyllde en funktion. Mina kompisar kunde festa hårt också men jag hade en helt annan drivkraft i det. Det var för att lätta på trycket. Att släppa bekymren och få roligt. Jag kunde också ha sex med män om jag var rejält full och kunde få orgasm då, men aldrig om jag var nykter. Så det var ju också ett sätt att komma över det, ett sätt att klara av att vara heterosexuell, att vara sexuell över huvud taget.”

En IP beskriver sina erfarenheter av att gå in i heterosexuella relationer för att leva upp till den heteronormativa drömmen. Samtidigt ser hon en medberoendeproblematik och ett sätt att hålla en manlig partner på avstånd. Hon beskriver uppbrottet från en destruktiv och våldsam relation och hur det också blev en startpunkt:

”Det blev ren flykt men samtidigt... det var där jag tog tag i mig själv också. Och bearbetade det här med vem jag är som person... Det var jobbigt då men det var också då jag började med mig själv, nu måste jag... 'Var ska jag börja? Vad ska jag göra? Vem är jag?' och... allt det här... det var då det här med sexualiteten också, 'vad fan håller jag på med?' liksom. Det blir aldrig rätt med en man. Utan det är alltså... Jag tror att jag gått in i relationer med män bara för att skydda... eller liksom... drömmen om det heteronormativa livet... Man är ju så inmatad i... så det blev hela den biten som kom upp. 'Varför väljer jag alltid missbrukande män?'. Det är nog att... i grunden har jag på nåt sätt förstått att det aldrig kommer att funka i alla fall. Så det är ett sätt att hålla någon på armlängds avstånd så har man något att skylla på när det inte fungerar.”

”...drömmen om det heteronormativa livet.”

Flera IP beskriver som sagt psykisk ohälsa av olika slag. En av de som uppgett att hen haft en ätstörning beskriver sin process kring sexualitet och kön kopplat till kroppen:

”I tonåren kom jag fram till att jag var bisexuell. Det var väldigt poppis att vara det även om man inte var det. Något år senare kom jag ut som lesbisk men jag hade fortfarande mycket problem med kroppen. Min kropp kändes fel. Jag hade ätstörningar från mitten av sjuan och hela högstadiet. Först så svalt jag mig och när inte det funkade längre, folk kom på det, då började jag äta och kräkas i stället. För mig var det ett sätt att kontrollera min kropp.”

En annan så här:

”Jag var tillsammans med tjejer men det var fel tjejer, det var heterosexuella tjejer. Det var ju inte det jag ville ha men det var så nära jag kunde få. Jag mådde inte bra i min kropp alls och jag fick förhållanden jag egentligen inte ville ha. Det är en enorm skillnad på en heterosexuell tjej och en homosexuell tjej. De två är ju inte samma sak, det går ju inte att jämföra. Tankeprocesserna är helt annorlunda. Det är förmodligen normerna, förväntningarna som samhället lägger på oss som gör att heterosexuella tjejer är på ett visst sätt, beter sig på ett visst sätt. De ville ju ha en heterosexuell man. Det var ju inte jag. Jag var ju en lesbisk kvinna, jag råkade bara ha fel utrustning.”

”Jag var ju en lesbisk kvinna, jag råkade bara ha fel utrustning.”

Tre IP beskriver självskadebeteende av olika slag och grad. En av dessa beskriver sin situation:

”Ja, alltså jag började egentligen ganska tidigt... redan kanske när jag var sju år eller nåt... då var det mindre saker som att jag kunde slå mig själv med linjal, eller bryta av kvistar och slå mig själv. Jag kommer ihåg att jag tog suddgummi på händerna så här och drog så det kunde bli sår och sen hällde jag salt i såren. Sen försvann det lite men sen på högstadiet kom det igen som ätstörning. Gymnasiet var sedan ganska bra men när jag tog studenten rasade strukturen och jag undrade 'vad ska jag göra nu, vad ska jag plugga, var ska jag bo'... Det var då jag började skada mig mer. Då skar jag mig. Jag fick då komma till vuxenpsykiatri och sedan blev allt bara värre och värre... Mycket av att jag träffade många andra där inne också tror jag. Jag började skada mig mer och mer. Jag gick i DBT och träffade många andra där. Det eskalerade bara hela tiden. Det var jätteallvarligt. Jag skar mig i stort sett dagligen. Sen svalde jag rakblad... en öppen säkerhetsnål... Blev inlagd på kirurgen... Det kändes som att psykiatriern stod handfallen. Överläkaren på kirurgen sa 'du får be till gud'.... och jag tänkte... 'jaha...' de kunde alltså inte göra något mer.”

**”Jag skar mig i stort sett dagligen...
...det kändes som att psykiatriern stod handfallen.”**

Psykiatriern och vården stod enligt IP handfallen och hon blev lämnad till att klara sig själv. IP har nu gått i terapi hos en psykolog som hjälpt henne och hon mår mycket bättre.

Viktigt att mötas och synas

Behovet av mötesplatser och trygga rum dyker upp i flera intervjuer:

”Jag kan verkligen sakna en homo-bar. Nu vet jag att vi inte är tillräckligt många men... en gång i månaden i alla fall. Ett ställe som tydligt säger 'här är vi hetero-vänliga men vår norm är icke-hetero'. Jag har hört talas om regnbågsträffarna på Fenix och det gör mig så sjukt glad. Det är så viktigt att unga hbtq-personer får träffa oss som inte är unga och ändå väljer att bo här. Att de kan få ansikten på oss, se oss på stan och veta att 'här finns det nån som är som jag'.”

En IP nämner Burlesque Bar som viktig för hans transidentitet och på frågan om vad samhället kan göra svarar han så här:

”I stället för att människor utvecklar depression, ångest och lidande som kostar pengar för kommunen så kan det vara bra att satsa de pengarna tidigare så att man istället boostar deras glädje och välbefinnande. Det är ju betydligt bättre investerade pengar. Det skulle kosta mycket mindre i det långa loppet”

Alla intervjupersonerna beskriver behovet av talbarhet kring att man är hbtq-person. Flera kommer in på att de tror att många är osäkra på vad de ska säga, att de är rädda att säga eller göra fel. Någon IP beskriver att hon hellre ser att folk säger fel än att de inte säger något alls. Tystnaden är det värsta, tystnaden är så ensam. Tystnaden lämnar också utrymme för tolkningar och gissningar. En dålig dag läser man in ovilja eller illvilja, ett motstånd mot hbtq-personer. En bra dag läser man in att de bara är oreflekterade eller okunniga.

Många nämner behovet av utbildning för myndigheter, näringslivet och det offentliga. En IP beskriver det så här:

”Alla som har nånting med folk att göra över huvud taget ska skaffa sig hbtq-kompetens så att de inte står som frågetecken när man behöver dem. De ska veta vad hbtq står för i alla fall. Och jag vill att fler öppet och aktivt ska tilltala kundkretsen, klientelet, brukarna... vad det nu är, så att man känner sig inbjuden. Bara att prata om att vi finns, vara nyfiken och öppen för det. Att det inte blir som en eftertanke ’jaha, just det, det finns såna också’. Börjar man skrapa på ytan så har alla här på Gotland någon i sin krets som är hbtq-person. Men man pratar inte om det. Det vill jag ha ändring på.”

”Tystnaden är det värsta, tystnaden är så ensam.”

”Börjar man skrapa på ytan så har alla här på Gotland någon i sin krets som är hbtq-person.”

Sammanfattning och rekommendationer

I den sammanfattande analysen av intervjuerna växer en bild av osynliggörande, osäkerhet, otrygghet och till viss del ohälsa fram. Alla IP återkommer till detta på flera sätt. Under uppväxten, i skolan, på arbetsplatser, i vården, på fritiden. Det råder en osäkerhet, och ibland även en fara, i att vara öppen – hur ska omgivningen reagera?, kommer fokus att förskjutas från det ett samtal egentligen handlar om? tar jag en risk om jag är ärlig?. Ip beskriver också hur de dolt och ljugit, hållit inne med att dela med sig av vilka de är, att de inte alltid visar upp hela sig själva i mötet med andra människor och hur detta påverkar dem. Många av intervjupersonerna beskriver hur de hela tiden måste förhålla sig till sin sexualitet eller sin könsidentitet. De ser att om de slapp komma ut, om det inte fanns några heteronormativa antaganden i samhället, skulle de vara mycket friare. De skulle må bättre och vara tryggare. De skulle inte riskera att utsättas för våld eller felaktigt bemötande på grund av sin sexualitet eller sin könsidentitet. Detta stämmer också väl överens med vad som framkommit i nationella studier. Folkhälsomyndigheten konstaterar t ex i sina studier att diskriminering och utanförskap i samhället är en viktig orsak till den höga psykiska ohälsan bland homo- och bisexuella samt transpersoner (Folkhälsomyndigheten 2014). Även bemötande och utsatthet redovisas likartat i dessa studier. Intervjupersonerna i denna studie beskriver hur de önskar att yrkesverksamma bättre kunde inkludera och bemöta dem som hbtq-personer, inom t ex vården och skolan. Behovet av att träffa andra hbtq-personer är på sätt och vis andra sidan av samma mynt. IP uttrycker att de önskar sammanhang som är trygga, situationer och platser där de kan vara hela sig själva, att slippa komma ut och

förklara vem de är och hur de lever sina liv. Det skulle på många sätt stärka självkänslan och minska den påfrestning det innebär att alltid förhålla sig till sin identitet som hbtq-person. Behovet av trygga mötesplatser, framförallt för unga hbtq-personer, har också framkommit i Ungdomsstyrelsens rapport HON HEN HAN (2010).

Fyra behovsområden växer genom analysen fram som rekommendationer: synliggörande, kompetenshöjning, skolan och mötesplatser. Fokus kan med fördel därför läggas på förändring, insatser och åtgärder inom dessa områden.

Synliggörande

Intervjupersonerna uttrycker en stark önskan att slippa att hela tiden förhålla sig till sin sexualitet, könsidentitet och människors reaktioner på dessa. En önskan om att inte ständigt behöva komma ut inryms i detta. Ett synliggörande av mångfald och brytande av normer vad gäller sexualitet och konststillhörighet behövs därför i samhället överlag. En talbarhet som likställer fler olika sätt att leva och vara. Därigenom kan hbtq-personer bli inkluderade och slippa förklara och försvara sina liv.

Samhället måste bli bättre på att fånga upp och skapa insatser där även hbtq-personer är välkomna och inkluderade. På det viset kan fler uppnå sin fulla potential. Är du upprepat utsatt och/eller tillhör en minoritet leder det till strategier av döljande och konsekvenser för hälsan. Är du synliggjord och inkluderad upplever du större möjligheter att påverka din egen livssituation och en högre känsla av sammanhang.

Kompetenshöjning

Utbildning i framförallt offentlig sektor men även exempelvis inom idrotten efterfrågades av majoriteten av intervjupersonerna. Grundläggande kunskap i begrepp, en vidare syn på sexualitet vad gäller identiteter och praktiker, en normmedveten syn på kön och könstillhörigheter. Bemötandet av hbtq-personer behöver förbättras i vården, hos polisen, socialtjänsten med flera instanser.

Företrädesvis kan processutbildningar användas som metod där kunskap förmedlas men även attityder synliggörs och värdegrund etableras. Några intervjupersoner nämnde behovet av specialiserad kunskap i psykoterapeutiska kontakter och i vården för transsexuella.

Skolan

Samtliga intervjupersoner nämner att skolan måste bli bättre på att hantera frågor och situationer som handlar om kön och sexualitet. Det var en plats där mobbing skett, där depressiva tankar och känslor fick näring och självkänsla och självförtroende sänktes. Undersökningen visar att det i skolan, genom omnämnande och synliggörande, finns stora möjligheter till förbättringar för hbtq-personers situation. Skolan är också den del som Gotland får lägst poäng för i RFSLs kommunundersökning (Jonsson et al 2014).

Mycket kan göras för att bryta upp heteronormen så att barn och unga tryggare och snabbare ska kunna landa i vem de är utifrån kön och sexualitet. Skolan ska vara en trygg plats att gå till för alla. Som ung behöver man bli speglad och bekräftad i sin utveckling. I det finns det också en samhällsvinst i stort. Dessa vägar kan förslagsvis prövas:

- En breddad kompetens hos all pedagogisk personal vad gäller sexualiteter och könsidentiteter.
- Utökad pedagogisk verktygslåda avseende sex- och samlevnadsundervisning samt åstadkommande av ett norm-medvetet och intersektionellt perspektiv i alla ämnen.
- En tydlig policy med uttalad inklusion av hbtq-perspektiv för hur mobbing och trakasserier ska hanteras. 'Jävla bög' respektive 'hora' är några av de vanligaste kränkande kommentarerna i skolan och detta måste personalen få kunskap och stöttning i att hantera.

Mötesplatser

Flertalet av intervjupersonerna önskade trygga och säkra mötesplatser där hbtq är norm. Att träffa likasinnade, personer "som är som jag" och att slippa känna sig ifrågasatt eller behöva komma ut. Regelbundna träffar under året, under enkla opretentiösa sociala former, så väl som utifrån olika teman och intressen. Caféquällar, barhäng, att träffas för att göra något tillsammans som att gå och simma eller syssla med något kreativt eller kulturellt var saker som nämndes som viktiga.

Avslutningsvis

Denna studie är ett riktmärke i det fortsatta arbetet för en mer jämlik hälsa och livssituation för alla människor på Gotland. Den är begränsad i sin omfattning men ger ändå indikationer på vilka vägar som kan vara framkomliga. Heteronormen påverkar alla människor och dess följdverkningar kan med fördel fortsätta att studeras och åtgärdas. Effekterna kan bli mycket positiva för Gotlands befolkning i allmänhet och för Gotlands hbtq-personer i synnerhet.

Stort tack till alla er som delade med er av era livsberättelser! Utan er hade inte denna studie varit möjlig. Tack också till Petra Guteskär Nidsjö, RFSL Gotland, och Elin Turesson, Länsstyrelsen Gotlands län, som sådde fröet till detta arbete och i flera år verkat för att det skulle bli av. Tack också till Suzann Larsdotter, RFSL, för textgranskning och Mariancila Kim, Lila shala, som upplät lokaler för intervjuerna. Sist men inte minst – tack till uppdragsgivarna för gott samarbete och stort engagemang!

Elisabet G Nidsjö
Psykolog
Ordförande RFSL Gotland

Referenser

Darj F, Piehl, M & Hjelte, F (2013): *Hbtq och idrott – ungdomars villkor och erfarenheter inom svensk idrott*. FoU-rapport 2013:1. ISBN: 978-91-87385-04-9.

Folkhälsomyndigheten (2014): *Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer. Resultat från nationella folkhälsoenkäten "Hälsa på lika villkor"*. ISBN 978-91-7603-006-6 (pdf)

Hellén, U (2012): *Medel mot våld – om statsbidrag för kvinnofrid på Gotland*. Visby: Länsstyrelsen Gotlands län, Rapport nr 2012:9

Jonsson, L et al (2014): *RFSL:s kommunundersökning 2014*. Stockholm: RFSL.

Kuno, S et al (2013): *Misstro – om hbtq-personers förtroende för olika samhällsinstitutioner och vad som behöver förändras*. Stockholm: RFSL

Larsdotter, S (2014): *Alkohol spelar roll – en studie i hbt-kvinnors alkoholbruk*. Stockholm: RFSL.

Larsson, S, Lilja, J, Fossum, B et al (2008): *Vem får man vara i vårt samhälle? Om transpersoners psykosociala situation och psykiska hälsa*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut. R 2008:25. ISSN: 1651-8624. ISBN: 978-91-7257-518-9.

Regeringsförklaringen, oktober 2014: <http://www.regeringen.se/sb/d/3039>

Regeringskansliet (2014): *En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck*. Stockholm: Regeringskansliet.

Roth, N, Boström, G & Nykvist, K (2006): *Hälsa på lika villkor? Hälsa och livsvillkor bland HBT-personer*. Statens folkhälsoinstitut 2006:08. ISSN: 1651-8624. ISBN: 91-7257-453-4

Statens Folkhälsoinstitut (2005). *Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners hälsosituation: Återrapportering av regeringsuppdrag att undersöka och analysera hälsosituationen bland hbt-personer*. Rapport nr A 2005:19. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.

Ungdomsstyrelsen (2010.) *HON HEN HAN: En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Ungdomsstyrelsen skrifter, 2010:2. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.